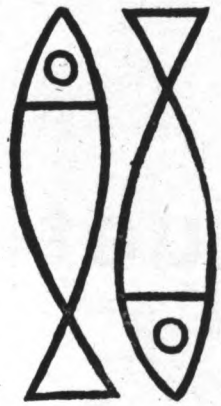

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenbergen, Slotlaan 220, Zeist

NIJMEGEN — J. KEUNING

Laat Mij geworden

**Laat Mij thans geworden,
want aldus betaamt het ons
alle gerechtigheid te vervullen.
Matth. 3 : 15.**

Jezus wilde zich dus met al die andere mensen door Johannes laten dopen. Hij was dus wel in mooi gezelschap.

Mensen met een leven vol teleurstellingen en mislukkingen. Een leven van grote en kleine zonden. Van opstaan en toch weer terugvallen. Van schuld en onmacht. Een leven, waarin ze het op alle mogelijke en onmogelijke manieren geprobeerd hadden, tot ze tenslotte tot de ontdekking kwamen dat er geen enkel uitzicht was op een werkelijke ommekeer.

Mensen bovendien die achter zich aansleepten heel de geschiedenis van het volk waartoe ze behoorden. En ook dat was een geschiedenis van telkens weer nieuwe hoop en de stevast volgende ontzuivering. Met als resultaat: een volk, geteisterd door partijschappen, aangetast door de strijd om de macht, door fanatisme en losbandigheid, door opportunisme en uitbuiting.

Zó komen ze naar Johannes toe, om zich te laten dopen onder belijdenis van hun zonden. Want ze hebben het door gekregen: dit hebben wij er nu van gemaakt. Van ons leven. Van ons nationaal bestaan. Van onze wereld. Deze ellende hebben wij op ons geweten. Niemand kan de schuld aan de ander geven. De farizeeër niet aan de tollenaar. En de tollenaar niet aan de soldaat. Niemand kan zeggen: als zij het maar eens beter hadden aangepakt. Als zij maar niet zo'n misbruik van de omstandigheden hadden gemaakt. Als zij maar niet zo progressief waren geweest, of zo traditionalistisch, zo streng, of zo losbandig.

Want ze weten het allemaal: ik heb dit op mijn geweten. En onder die schuld kom ik niet meer uit. Die schuld houdt me gevangen. Die schuld vermoordt me.

Is het zo'n wonder dat Johannes niet weet wat hij er van denken moet, als hij Jezus tot zich ziet komen? Jezus, die ook gedoopt wil worden. Jezus, die midden onder die verongelukte, in hun schuld vastgelopen mensen gaat staan en zegt: ik hoor bij hen. Ik wil ook gedoopt worden, net als zij.

Is het zo'n wonder dat Johannes zich maar niet een, twee, drie, door Jezus liet overtuigen? Dat hij op alles wat Jezus naar voren bracht antwoordde met zijn: ja maar, dat gaat toch niet, dat is al te gek. U hoor juist niet bij ze.

Johannes had natuurlijk schoon gelijk. Jezus hoorde ook niet bij die mensen.

En toch, hoewel Hij niet bij ze hoort, gaat Hij toch midden in die troep vastgelopen mensen staan, en zegt: hier ben ik, ik wil bij jullie horen. Ik wil aan jullie leven deelnemen. Ik wil er zo aan deel-nemen, dat ik me buig onder jullie schuld.

Dat — zegt Hij tenslotte tegen Johannes — dat is de enige manier om werkelijk gerechtigheid te doen. De enige manier om Gods gerechtigheid te laten doorbreken en overwinnen. De enige manier om alles weer goed te maken. Want achter al hun ellende zit dat ene: dat ze als schuldigen staan voor God. Dat breekt hun leven stuk. Daardoor lopen ze, met al hun krampachtige pogingen om er toch wat van te maken, muurvast. En van die schuld kunnen ze zichzelf niet bevrijden. Aan die schuld gaan ze langzaam maar zeker dood. Daárom neem ik hún schuld op me. Daarom neem ik aan hún schuld deel. Daarom laat ik me door hún schuld kapot maken.

Jezus is niet een redder, die op de hoge, veilige, oever blijft staan, en die dan ons, drenkelingen, wel een helpende hand toe wil steken, zonder zelf enig risico te lopen.

Jezus blijft niet aan de kant staan. Maar Hij springt in het water, waarin wij verdrinken. Hij laat zich met ons onderdompelen. Hij wordt werkelijk onzer één.

En dáár, in onze situatie, in onze onmacht, in onze niet te stuiten ondergang, breekt Hij door onze schuld heen toch weer een weg open naar God toe. Naar het leven toe. Naar nieuwe, ongedachte, mogelijkheden toe.

Hebben wij, met onze honger naar gerechtigheid, het wel door, dat het onze schuld is die ons wurgt. Onze schuld: een reële macht, die ons angstig maakt en voortjaagt, die zit achter onze frustraties en complexen, achter onze kramp en onze wrok, achter onze mislukkingen en achter onze pogingen om het anders, beter te doen?

En dat dat voor ons allen op de duur onhoudbaar is. Dat we verlamd worden, dat we geen moed meer hebben, dat we dood willen?

En dat niets ons dáárvan redden kan? Mentaliteitsverandering niet, reclasering en sociaal werk niet, een nieuwe filosofie niet. En een nieuwe religieusiteit ook niet. Dan alleen die ene, die zich onder onze schuld gebogen heeft, die onze complexen en frustraties gedragen heeft, die onze neurosen en verslaafdheden op zich genomen heeft, die gezegd heeft: ik hóór toch bij jullie. En die toen door al onze onmogelijkheden heen een weg opengebrouwen heeft naar God toe.

En onze enige kans, de enige kans voor de wereld, is dat wij Hem laten geworden. Dat drug-gebruikers en rechters, langharigen en keurige mevrouwen, hoeren en wapenfabrikanten, Jezus naast zich zien staan, — niet tegenover zich, maar náást zich. Jezus, die er zich in ondergedompeld heeft, die door onze hopeloosheid is heengegaan. Wel een onmogelijk eind van huis. Maar toch onweerstaanbaar op weg naar de Vader. Bij Hem gaat de slavernij, elke slavernij eraan. Want geen enkele macht houdt het in ons leven uit, als Hij ons uit onze schuld leidt tot de vrijheid van de kinderen Gods.

Is er dan helemaal geen gerechtigheid op de wereld? Nee, het is er een bende. En wij horen ook bij die troep. Maar in deze wereld, in deze troep zien we Jezus binnen wandelen. Hij komt ons leven in. Hij komt onze gemeente binnen. Het is onvoorstelbaar. Hij buigt zich onder de schuld van hippies en gereformeerden.

Kijk goed, Calimero, stil maar, wacht maar: Juda zal verlost worden en Jeruzalem zal veilig wonen, en zó zal men het noemen: De Heere, onze gerechtigheid (Jer. 33 : 16).

Situatie - perspectief en opdracht

De problematiek rondom het Getuigenis

(1)

Op de jaarvergadering van de persvereniging „Opbouw”, in Utrecht gehouden op zaterdag 29 april, sprak ik over de problematiek rondom het „Getuigenis” met als titel: Situatie, perspectief en opdracht. Hier en daar wat aangevuld en verduidelijkt, geef ik op verzoek graag de inhoud van dit referaat in enkele artikelen weer.

Zoals onze lezers ongetwijfeld weten verscheen in oktober van het vorige jaar het „Getuigenis”, dat een aantal broeders in de Ned. Hervormde Kerk deed uitgaan om „de gemeente van Christus” te bemoeiden door te getuigen van die „dingen, die onder ons volkomen zekerheid hebben”. Het was speciaal bedoeld voor de Ned. Hervormde Kerk, maar daarvoor toch niet uitsluitend bestemd.

Het Getuigenis wilde de gemeente bemoeiden, een gemeente, die moedeloos, onzeker, twijfelend en wankelmoedig dreigt te worden, omdat zij, op en neer, heen en weer geslingerd wordt onder invloed van allerlei wind van leer (Efez. 4:14)."

In een korte situatie-tekening, die aan het eigenlijk Getuigenis voorafgaat, wordt als het bezwaar tegen de moderne theologie en prediking aangevoerd dat God wordt getrokken in de sfeer van deze wereld en dat zijn heilswerken gesteld worden binnen de grenzen van de tijd. Het Getuigenis zegt het o.m. zo: „Rondom zijn troon zijn geen wolken en donkerheid meer. Zijn licht en waarheid verblinden niet meer. Neen, Hij wordt getrokken binnen de grenzen van ons bestaan omdat wij boven en buiten onze horizon geen werkelijkheid meer willen erkennen. Dat is de diepste reden dat in deze tijd het Evangelie geabsorbeerd wordt door de geschiedenis en dat de historie schijnt te zullen uitmonden in het Koninkrijk Gods. Omdat de mens zichzelf en zijn aardse werkelijkheid verabsoluteert wordt hij afgestompt voor elk besef van Gods vrijmacht en verhevenheid boven de wereld en kan hij de Bijbel niet anders meer verstaan dan binnenwerelds. Het Evangelie wordt zo tot een verwereldlijkt (gesaeculariseerd) messianisme met sterke wederoperse trekken (Münster, 1534!). De Christologie wordt tot een Jesulogie waarin Christus wordt getekend als de aardse „Jezus-Messias” en „de Man van Nazareth”, die alle trekken draagt van de revolutionaire afgoden van

deze tijd. Het Rijk Gods wordt een afspiegeling van radicale, revolutionair-politieke wensdromen.”

Het gaat er de ondertekenaars intussen niet om een theologisch „verticalisme” te verdedigen tegenover een modern „horizontalisme”. Ze zeggen, dat deze tegenstelling alleen maar verwarrend werkt. Ze erkennen dat „de gelovige oog heeft voor zijn verantwoordelijkheid ten aanzien van wereldse taken en opdrachten”. Maar ze schrijven, dat hij zo sterk leeft „bij het besef van de voorlopigheid van deze wereld en dit leven, dat hij een innerlijke reserve koestert tegenover elke politieke en sociale druk om het heil in het „hier en nu” te leggen.

Vervolgens worden dan een zevental geloofspunten tot bemoediging en troost van de gemeente tegenover de verwaarlozing of ontkenning of scheeftrekking daarvan door het moderne denken naar voren gebracht.

Het zal uit het bovenstaande duidelijk zijn waartegen het Getuigenis zich richt. We zouden het samen kunnen vatten in de woorden: de horizontalisering van het heil in de weg van werkheiligheid en revolutie, terwijl niet wordt ontkend, dat de christen in deze wereld een taak heeft.

Het Getuigenis heeft zijn werk gedaan! Het was velen uit het hart gegrepen en heeft hen inderdaad bemoedigd en getroost. Er zijn een zestigduizend betuigingen van adhaesie binnengekomen, voorwaar geen gering aantal! Daarmee heeft het op schitterende wijze bewezen een woord-op-tijd te zijn geweest. Ook ons blad betuigde er zijn instemming mee en nam het „met grote dankbaarheid” over in het nummer van 15 oktober.

—o—

De vraag, hoe de christen nu dan wel in deze wereld heeft te staan en welke eisen het Evangelie hem in dit opzicht stelt, wordt in het Getuigenis niet expliciet aan de orde gesteld. Hééft hij een taak in dit opzicht en zo ja, welke? Op de conferentie van de Gereformeerde Gezindte, die door het Contact-Organ van deze gezindte op 19 en 20 april jl. op „Woudschoten” te Zeist is belegd, kwamen deze vragen breedvoerig aan de orde. Sommigen voelden hier in het Getuigenis een gemis, anderen niet. Allen waren het er, naar ik begrepen heb, wel over eens, dat deze vragen wel een antwoord moeten hebben en dat het Getuigenis een „eerste woord” is, dat een vervolg dient te hebben. We zouden hier kunnen spreken over de problematiek rondom het Getuigenis, niet om daardoor dit Getuigenis ook maar in enig opzicht af te zwakken, maar om de stand van zaken, zoals die door het Getuigenis voor ons ligt, te typeren.

Om deze stand van zaken duidelijk in het vizier te krijgen en de problemen, waarmee we geconfronteerd worden, scherp in het oog te krijgen, zal het nuttig zijn te letten op twee figuren, die de laatste tijd van zich doen spreken en wel op de Duitse hoogleraar Jürgen Moltmann, hoogleraar aan de theologische faculteit van Tübingen en dr W. Aalders, één van de ondertekenaars van het Getuigenis.

■ Jürgen Moltmann: Theologie van de hoop

Dat we ons gaan bezighouden met de figuur van Moltmann vindt hierin zijn oorzaak dat hij een theoloog is, bij wie het horizontale denken steeds duidelijker aan de dag treedt als een macht, die hem tenslotte in de armen voert van een geheel aards gerichte, polititiserende theologie van de revolutie. Daarbij is hij momenteel een van de invloedrijkste theologen van het Duitse taalgebied. Na Barth en Bultmann leven we, met enige overdrijving gezegd, in de era — Moltmann, schrijft prof. dr A. F. N. Lekkerkerker in zijn „Nieuwe Theologie”, schets van de theologische situatie, pag. 218.

In 1964 schreef Moltmann zijn Theologie van de hoop, dat reeds 7 drukken beleefde en ook in het Nederlands werd vertaald.¹⁾ Zijn theologie is als een machtige lavastroom, zegt Lekkerkerker, 228. Na de verwarring van de God-is-dood-theologie hebben we hier eens weer een totaal-ontwerp, waarbij het een spannende zaak wordt theologie te studeren.

De christelijke hoop vormt het centrum van Moltmann's theologie en geeft aan al haar onderdelen een nieuw gezicht. Hij tracht door van haar uit te denken een geheel eigen positie in te nemen in het theologisch bedrijf van de laatste tijd. Hij zet zich er mee af tegen wat hij beschouwt als de transcendente, metaphysische theologie van Barth, maar evenzeer tegen de theologie van de immanentie van Tillich, gepopulariseerd door Robinson in diens *Honest to God — Eerlijk voor God*. En hij doet dat op een markante wijze direct reeds in zijn leer over God. Ik citeer Moltmann uit *Theologie der Hoffnung* van 1966, en vertaal voor het gemak van de lezers. Uiteraard is de volgende samenvatting summier. Eigenlijk te summier. Maar we moeten ons beperken.

De God over wie hier gesproken wordt — zo schrijft hij op bladzijde 12 van zijn „Theologie van de hoop”, is geen binnenwereldse of buitenwereldse God, maar de God „van de hoop” (Rom. 15, 13) een God met „Fütürüm als Seinsbeschaffenheit” (E. Block) — d.i. met het toekomstige als de aard van zijn Zijn — zoals Hij uit de Uittocht en de profetie van Israël bekend werd, die men daarom nooit in zich of boven zich, maar welbeschouwd (eigentlich) steeds slechts voor zich uit kan hebben.” Hier krijgt het horizontale, wat in de tijd is, dus direct alle aandacht!

Van beslissende betekenis voor heel Moltmann's theologie van de hoop is zijn kijk op de opstanding van Christus. „Het christendom staat en valt met de werkelijkheid van de opwekking uit de doden van Jezus door God. Er bestaat in het Nieuwe Testament geen geloof, dat niet apriori inzet bij de opstanding van Jezus”, 150. Nog een kenmerkende uitspraak: Christelijk geloof, dat niet opstandingsgeloof is, kan daarom noch christelijk noch geloof genoemd worden”, 150.

Vrij en onbekommerd spreekt Moltmann over de werkelijkheid van deze opstanding. Want zij betekent niet een mogelijkheid in de wereld en haar geschiedenis,

¹⁾ Daarnaast in het Engels, Italiaans, Japans, Frans en Spaans.

KERKELIJK Leven

maar een nieuwe mogelijkheid voor wereld, bestaan en geschiedenis, 162. Ze moet daarom niet in een bestaand geschiedenisbegrip worden ingepast. Zij is zonder parallel in de ons bekende geschiedenis, maar maakt zelf geschiedenis, 163. Ze ontsluit de eschatologische toekomst, 164 en zo is in haar de christelijke hoop gegeven. Deze hoop is, (we zagen dat reeds), niet de hoop op individuele zaligheid in het hiernamaals, maar hoop op de toekomst voor deze aarde. We raken hier Moltmann's geschiedenisbegrip. Scherp wijst hij Bultmann af, die alleen weten wil van de geschiedenis van de enkele mens in de persoonlijke ontmoeting met God, waardoor de mens zichzelf vindt. Christus' opstanding sticht geschiedenis, een geschiedenis met nieuwe, ongekende mogelijkheden voor heel de schepping, voor alle mensen. Hij is in „Theologie van de hoop” geen utopist, die droomt van een hemels paradijs op aarde, maar houdt vast aan de hoop, haar geschonken in Gods beloften en gefundeerd in de opstanding van Christus, 83.

Het zal duidelijk zijn, dat we hier te doen hebben met een theologie die vol is van een dynamiek, die door alles heen straalt, zoals het bloed door heel het lichaam stroomt. Wel is het God, die het heil uiteindelijk brengt, maar steeds meer wordt het accent gelegd op wat het voor de huidige bedeling betekent en wordt de mens hier de grote factor in de verwerkelijking ervan.

We gaan dit nu vervolgens zien.

De opstanding van Christus is niet slechts een troost in een aangevochten en tot sterren veroordeeld leven, maar ook het protest van God tegen het lijden en sterven, 17. Het geloof treedt in dit protest in en wordt daarom zelf een protest tegen de wereld van de dood. Daarom maakt het geloof, waar het zich telkens tot hoop ontvouwt, niet rustig, maar onrustig, niet geduldig, maar ongeduldig. Augustinus, de grote „kerkvader” schrijft in het begin van zijn Belijdenissen: Gij, o Here, hebt ons geschapen tot U, en inquietum est cor nostrum, onrustig is ons hart, totdat het rust vindt in U. Maar Moltmann schrijft met een duidelijke toespeling op dit woord van Augustinus: Het geloof kalmeert niet het cor inquietum, het onrustige hart, maar is zelf dat onrustige hart in de mens. Het horizontale denken speelt hier z'n beslissende rol. De hoop „maakt de christelijke gemeente tot een voortdurende onrust in de menselijke samenleving, die zich tot „blijvende stad” wil stabiliseren. Ze maakt de gemeente tot brongebied van steeds nieuwe impulsen voor de verwerkelijking van recht, vrijheid en humaniteit hier, in

het licht van de aangekondigde toekomst, die zal komen”, 17.

Van hier is het maar een stap naar de theologie van de revolutie, welke stap dan ook door Moltmann zonder schroom gedaan wordt, vooral in latere opstellen.

In „Theologische kritiek op de politieke religie” in de in het Nederlands uitgegeven bundel „Kerk tussen gisteren en morgen” geeft Moltmann een beschouwing over Jezus' kruisiging ten gevolge van een politiek proces. Hij schrijft: „Voor hen die de gekruisigde erkennen als de Christus van God licht... de glorie van God alleen op in het gezicht van de gekruisigde en niet meer in natuur, rede of politiek. De glorie rust niet meer op de kronen van de machtigen. Als de gekruisigde voor de gelovigen de gerechtigheid Gods is geworden, dan verliest het politieke gezag voor hen zijn religieuze rechtvaardiging van boven af”, 32. We lezen na een diepzinnige beschouwing over het verbod van de beeldendienst: „Als de Christus van

God in naam van het religieus-politieke gezag „van boven af” terechtgesteld werd, dan is voor de gelovigen elke rechtvaardiging „van boven af” aan dit en soortgelijk gezag onttrokken, 38. Hiermee, dat is duidelijk, is de weg tot revolutie principieel vrijgemaakt. En zo kan de eis gesteld worden van een fundamentele hervorming van de kerken en gemeenten om ze te laten worden tot instituten van ook „maatschappij-kritische vrijheid”. Ook, schrijft Moltmann. Een „hogere” bestemming wil hij blijkbaar niet ontkennen, maar zij functioneert bij hem in het geheel niet. Het aardse, horizontale eist alle aandacht voor zich op.²⁾ Men kan spreken van een zekere tweeslachtigheid in de theologie van Moltmann: Hij weet dat het heil van God moet komen, hij spreekt daar ook over, maar wie is deze God? Niet in ons, noch boven ons, maar de God-voor-ons-uit. De God in het vlak van deze aarde en van de tijd? In zijn inaugurele van 1968 zegt hij dat in de opwekking van de gekruisigde in de nacht van de verlatenen een voorschijn zichtbaar wordt van het rijk, waarin God God is en tot zijn identiteit komt. God, opgenomen in het proces van de geschiedenis!

²⁾ Zie ook Jürgen Moltmann: Antwoord op theologie van de hoop, in Discussie over theologie van de hoop van Jürgen Moltmann, Nederlandse vertaling bij Ambo n.v.

AMSTERDAM — G. JANSSEN

Vakantie, een schaap met vijf poten?

Stel nu eens dat je als leerling van bijv. een christelijke Mavo enz. dit jaar alleen of met een paar vrienden of vriendinnen een vakantie op touw wilt zetten en je hebt het volgende 'verlanglijstje': Je wilt actief zijn, avonturieren, sport bedrijven, discussiëren met leeftijdsgenoten en/of ouderen over maatschappelijke, sociale, bijbelse e.a. onderwerpen, creatief zijn, mensen (en jezelf) leren kennen, muziek maken of ook gewoon lekker luieren én 't geheel mag niet te kostbaar worden.

Hoogstwaarschijnlijk zijn er, met jou, zeer velen, die dit allemaal in één vakantie samengebundeld willen zien, maar waar vind je zoiets; ben je eigenlijk niet op zoek naar een schaap met vijf poten?

Alhoewel ze inderdaad niet dik gezaaid liggen, zijn er op dit gebied toch wel mogelijkheden.

De Stichting Signaalkampen der Calvinistische Studenten Beweging bijvoorbeeld organiseert al sinds tientallen jaren zomerkampen voor jongens en meisjes van 13 tot 18 jaar, kampen waarin alle bovengenoemde aspecten ruimschoots vertegenwoordigd zijn.

De zeilkampen bijvoorbeeld met hun dagtochten door Friesland, het passagieren in de gastvrije, schilderachtige dorpen en stadjes, zeil-, en andere wedstrijden, waterballetten, de landkampen in Drente met hun 'droppings', vossenjachten en nachtelijke speurtochten waarbij eigen initiatief en avontuur om de hoek komen kijken, hebben hun bestaansrecht al royaal bewezen getuige de massale opkomsten bij de jaarlijkse reünies.

Daar het een Stichting betreft zonder winstoogmerk en de leiding uit niet betaalde krachten bestaat zijn de kosten laag te noemen in vergelijking met 'professionele reisorganisaties'.

De Stichting Signaalkampen heet mensen, die op zoek zijn naar het schaap met de vijf poten van harte welkom binnen hun gelederen, waar dit verschijnsel al een goede bekende is.

Hun kampkrant is aan te vragen via postbus 5349 te Amsterdam en telefonische inlichtingen zijn in te winnen onder nr. 020-120374.

DE SIGNAALKRANT IS WEER VERSCHENEN

De Stichting Signaalkampen der Calvinistische Studentenbeweging heeft haar jaarlijkse folder weer uitgegeven.

In de folder staat informatie over de zeil-, zeilzwerven landkampen, die de Stichting reeds tientallen jaren houdt voor middelbare scholieren.

De organisatie van deze christelijke zomerkampen berust bij een aantal onbetaalde studenten, die zich inzetten om scholieren van V.W.O., H.A.V.O., M.A.V.O. en kweekscholen een betaalbare vakantie te bieden.

De kampkrant bevat naast zakelijke gegevens over data en prijzen ook korte stukjes, die een indruk geven over het programma en de sfeer van de diverse kampen.

„LINKS” OF „GAUCHE”? -

Een aktuele vraag

Voor wie iets heeft verstaan van het wezenlijke van Kuypers levensarbeid is de herdenking van de oprichting van De Standaard in 1872 een teleurstelling geworden.

Er is heel veel gesproken en geschreven over de **journalist** Kuypers. Over zijn genialiteit in die kwaliteit. Over de enorme invloed die hij met zijn lijforgaan uitoefende. Over de deugden die hem als dagbladschrijver kenmerkten — en vooral over de ondeugden die hij als zodanig demonstreerde! Maar wat Kuypers ook bij zijn journalistieke arbeid ten diepste bewoog en waarnaar hij daarbij streefde bleef grotendeels in de mist. Men is bij de herdenking te veel in wat men zou kunnen noemen het formele, het technische blijven steken. Men heeft te veel vergeten, dat, naar Kuypers eigen typering, zijn krant voor hem niet meer was dan een paard dat hij bereed om zijn doel te bereiken. Maar wat dat doel was kwam niet uit de verf.

En wat erger was: er trad in wat men schreef soms ook een ernstig misverstand aan de dag ten aanzien van Kuypers diepste intenties.

Een typisch voorbeeld daarvan leverde het overigens zeer interessante artikel dat Ben van Kaam over „De Standaard en het kapitaal” in het „V.U.-magazine” van april schreef.

Onder het kopje „links” leest men daarin het volgende:

„Fel striemde hij (nl. Kuypers) kapitalisme, mammon-dienst en conservatisme. Menige antirevolutionair in deze tijd zal het niet willen geloven, maar Kuypers was er trots op dat De Standaard een „links” blad was. Op 19 maart 1877 schreef hij:

„Een gauche (linkerzijde) en een droite (rechterzijde) onderscheidde reeds Da Costa in onze richting, met zijn wensch dat de eerste bloeien mocht. En die bede is ze niet verhoord? Stond ons blad niet van meet af besteld aan de **linker** zij?”

Dit fragment uit het artikel wekt bij de lezer die geheel in de politieke situatie van vandaag leeft en het hart van Kuypers levenswerk niet kent op zijn minst de suggestie dat Kuypers „links” was in de zin waarin dat woord nu wordt gebruikt. Dat is te meer het geval nu een man als Van Kaam de geciteerde uitspraak van Kuypers met zoveel nauwelijks ingehouden vreugde neerschrijft! De argeloze lezer zal daardoor als vanzelf gaan denken dat Kuypers, net als de huidige uiterste „linkervleugel” van de A.R. Partij, voorstander was van een „progressieve”, misschien zelfs wel „open” partij waarover tegenwoordig zo veel te doen is. Een partij dus die een politiek voert die hoogstens christelijk is in de zin van het, mystieke en mysterieuze „geïnspireerd-zijn-door-het-Evangelie”, een partij die „door de bocht heen” is en die sterk geporteerd is voor samenwerking met de P.v.d.A. enz. enz.

☆☆☆

Maar wie zoiets ook maar suggereert, en wie zo iets gelooft, is er volkomen naast!

Dat is voor een oplettende lezer reeds duidelijk uit de geciteerde woorden van Kuypers zelf.

Het zal zo iemand nl. zijn opgevallen dat Kuypers hier niet zonder meer van „links”, maar in eerster instantie van „gauche” spreekt. Dat Kuypers dit franse woord gebruikt is natuurlijk geen dikdoenerij. De mensen wisten heus wel dat Kuypers frans kende! En om indruk te maken had hij zo'n aardigheid werkelijk ook niet nodig! Voorts zal het de aandachtige lezer treffen dat Kuypers spreekt over een „gauche” (een linkerzijde) in „onze richting”! En ten slotte... dat nota bene Da Costa, de man van het felle „Bezwaren tegen de geest der eeuw” reeds

waarderend over die „gauche” sprak. Observaties als deze moeten het nadenkende lezers aanstonds duidelijk maken dat Kuypers in de geciteerde woorden op een totaal andere situatie het oog had dan in het artikel van Ben van Kaam wordt gesuggereerd.

Maar er is voor het goede verstaan van Kuypers uitspraak nog veel meer aan te voeren. Zoveel dat ieder misverstand over de betekenis van zijn woorden volstrekt uitgesloten wordt.

Ik begrijp niet goed dat een man als Ben van Kaam dat niet heeft opgemerkt.

Het spreekt uiteraard van zelf dat hij dat niet opzettelijk heeft weggelaten. Hier zal meer sprake zijn van een niet verstaan van Kuypers — zer geprononceerde! — opvattingen in deze.

Van Kaam ontleent de door hem geciteerde woorden aan een artikel uit De Standaard van 19 maart 1877. Maar hij had nog wat verder moeten lezen in die oude Standaards. Kuypers schreef nl. in het nummer van 3 december 1877 een artikel dat geheel en opzettelijk over de kwestie van het „gauche” handelt. Er staat nota bene boven „Onze Gauche”. En men leze over dit bezittelijk voor-naamwoord vooral niet heen!

Ik wil van de inhoud van dit artikel het een en ander doorgeven. Dan wordt Kuypers hanteren van dit woord volkomen doorzichtig. Zo zelfs dat ieder misverstand daaromtrent onmogelijk is.

En — wat Kuypers daarin betoogt is in onze dagen in hoge mate actueel!

☆☆☆

Kuypers begint in dit artikel van 3 december 1877 — geheel in overeenstemming met Groen van Prinsterer zijn leven lang er bij zijn lezers had ingehamerd — met te peneren dat er op staatkundig gebied twee hoofdbeginselen „vlak en lijnrecht” tegenover elkaar staan. „**Revolutie** heet 't een, het andere **Geloof**. Beginselen die men kortweg aldus omschrijven kan: de belijdenis dat **God Almachtig** Heer en meester van het recht en het lot der natiën is — of wel het **driest** beweren dat ze dit **zelve** zijn. Uit deze twee beginselen komt men, mits consequent doorgaande, tot twee geheel aan elkaar tegenoverstaande stelsels van Staatsbeleid.”

Nadat Kuypers dit betoogd heeft wijst hij er op dat het feit dat iemand „in de kerk” een christen is niets af of toe doet aan de vraag, „uit welk dier beide beginselen hij als **Staatsman** leeft.”

Kuypers attendeert hier op een verschijnsel waarvan eerst Groen van Prinsterer en daarna ook hij zelf ontzaglijk veel ellende heeft beleefd.

Beide „leaders” van de A.R. Partij hadden nl. vaak te doen gehad met gemoedelijke christenen die in hun politieke activiteit in feite door Revolutie-beginselen werden beheerst. Veelal zonder dat ze dat zelf in de gaten hadden. Voor hen was b.v. de politiek een zuiver „zakelijke” aangelegenheid waaraan geen „christelijkheid” te pas kwam of waarop „ondergronds” het christelijk geloof nog een beetje doorwerkte. **Zoiets als wat men tegenwoordig evangelische inspiratie noemt.** Op de kritieke momenten van de parlementaire worsteling kozen deze mannen evenwel bijna altijd de zijde van de Revolutionairen! Meestal behoorden deze christenen-met-Revolutionair-politieke-instelling destijds tot de conservatieve vleugel van de liberale richting.

Het gaat hierbij om het notoire feit dat **de politiek van christenen** heel vaak een alles-behalve **christelijke politiek** is!

Het niet scherp onderscheiden van deze stand van zaken kwam destijds zeer algemeen voor.

Men stemde b.v. dikwijls op kandidaten voor het lidmaatschap van de Tweede Kamer omdat deze trouwe leden van de kerk waren en de naam hadden vrome christenen

te zijn, zonder dat men zich afvroeg welke politiek zij in concreto in de Volksvertegenwoordiging voorstonden.

Het kwam zelfs nog in het begin van deze eeuw meermalen voor dat de kandidatuur van kandidaten voor de Tweede Kamer die in hun politiek Revolutionair waren, in propagandablaadjes en op aanplakbiljetten werden aanbevolen omdat ze b.v. toegewijde leden, ouderlingen of kerkvoogden van de Ned. Herv. Kerk waren!

☆☆☆

Tegen deze gevaarlijke misvatting heeft Kuypers zich, geheel in overeenstemming met Groen van Prinsterer, steeds met alle kracht gekeerd.

Het komt er in de politieke worsteling, zo betoogde hij altijd weer, niet alléén op aan of men een echt christen is, maar ook of men een werkelijk **christelijke politiek** bedrijft „Op staatkundig terrein”, zo schreef hij in het zo juist genoemde Standaard-artikel, „rekent alleen meé, wat uit ons hart en hoofd **ook in ons staatkundig stelsel doordrong**. Is men dus een Christen in dien verheven zin, dat men zijn Christelijke belijdenis ook op burgerlijk, maatschappelijk en staatkundig gebied liet **doordringen**, voorzeker dan is het onmogelijk, **wel** Christen en **niet** antirevolutionair te zijn.”

Op deze woorden laat Kuypers dan onmiddellijk volgen: „Daar intusschen het feit geen tegenspraak duldt, dat op verre na niet **alle** menschen consequent zijn, volgt hieruit, dat men **kerkelijk** zeer goed Christen en toch **politiek** een revolutionair kan zijn, gelijk b.v. De Pressensé.”

Maar het omgekeerde komt, aldus Kuypers, óók voor. Het is namelijk een door ieder te constateren feit, dat iemand in de staatkundige zin van het woord antirevolutionair is zonder dat hij de Christus belijdt. „Een orthodoxe Jood b.v. staat, mits hij consequent zij, op antirevolutionair gebied, en evenzoo kunnen er ook onder de min principiëelen gevonden worden, die, zonder den wortel onzer belijdenis van ons over te nemen, ons staatkundig stelsel **als op zich zelf het meest bruikbare** aanvaarden.”

☆☆☆

Door deze woorden komt, zoals ieder die iets van Kuypers levenswerk verstaat, onmiddellijk beseft, de bekende en bij zeer velen beruchte, idee van de **antithese in de politiek** binnen ons gezichtsveld.

Omdat het voor Kuypers hanteren van de termen „links” en „gauche” nodig is die antithese goed te kennen wil ik daar iets van zeggen.

Om daarmee te beginnen: het is volstrekt onjuist Kuypers te beschouwen als de uitvinder daarvan. In feite is die met grote duidelijkheid en consequentie het eerst naar voren gekomen voor en in de Franse revolutie! Natuurlijk waren er ook vóór die tijd in de staatkundige litteratuur en praktijk opvattingen gelanceerd en daden gesteld waarin iets van deze antithese aan het licht trad. Maar nooit geschiedde dat zo radikaal, zo principieel, zo bewust en zo brutaal als in het Frankrijk van de laatste decennien der achttiende eeuw.

Het is vooral Groen van Prinsterer geweest die daarop heeft gewezen. Hij had door diepgaande historische studie de Franse revolutie grondig leren kennen. En, wat misschien nog meer betekende, hij had als kabinetssecretaris van Koning Willem I in Brussel de Belgische opstand, waarin de bekende motieven van die Revolutie ook gestalte kregen, van nabij doorleefd. En geleid door een ongelofelijk diep inzicht in de Heilige Schrift had hij in en achter die staatkundige omwentelingen de Revolutie (met een hoofdletter!) leren kennen.

Onder die Revolutie verstond Groen niet de „verplaatsing van het openbaar gezag”, zoals die meermalen in de geschiedenis van het Westen hadden plaatsgevonden. Zulke revoluties konden naar Groen's overtuiging volkomen verantwoord, ja zelfs Schriftmatig zijn. Dit soort revoluties waren b.v. die van 1572 in Nederland, die van 1688 in Engeland (de „Glorious Revolution”) en die van 1776 waardoor de Engelse koloniën in Noord-Amerika zich losmaakten van het moederland. Deze revoluties keerden zich tegen een dwinglandij van vorsten die vloekte met Gods ordinantiën voor de overheid. Zulke

revoluties konden zelfs antirevolutionaire of christelijk-historische revoluties worden genoemd!

Onder de Revolutie verstond Groen zelfs niet zonder meer de staatkundige omwenteling die in 1789 en volgende jaren in Frankrijk plaatsvond. Die was in meer dan één opzicht gerechtvaardigd. En ze heeft veranderingen in het staats- en volksleven teweeggebracht die naar zijn overtuiging ook naar bijbelse maatstaf als legitiem konden worden beschouwd.

Neen, als Groen over „Revolutie” spreekt heeft hij het oog op iets dat veel meer omvat dan een „verplaatsing van het openbaar gezag”, iets dat vooral ook veel en veel dieper gaat. Onder Revolutie — met een hoofdletter! — verstond Groen namelijk, om de door Bavinck in Groens eigen terminologie daarvan gegeven omschrijving te citeren: „niet één der vele gebeurtnissen, waardoor verplaatsing van het openbaar gezag teweeggebracht wordt; zelfs niet enkel de omwentelingsstorm, welke in Frankrijk gewoed heeft, maar de omkering in denkwijzen en gezindheid in heel de Christenheid openbaar; de ontwikkeling van een volslagen scepticisme, waarbij Gods Woord en Wet terzijde gelegd is.” En onder de Revolutie-begrippen verstond Groen de grondstellingen van vrijheid, gelijkheid, volgssouvereiniteit, maatschappelijk gedrag, conventionele heerschappij, welke men als hoekstenen van staatsrecht vereert.”

Deze Revolutie is naar Groens overtuiging geboren uit de verwerping van Gods Woord en Wet. Zij draagt niet alleen maar een politiek maar vóór alles een heel het mensenleven doortrekkend en verwoestend karakter. Want wanneer de soevereiniteit

van God wegvalt wordt namelijk de enige oorsprong van het gezag, van het recht en van elke heilige en plichtmatige relatie in de staat, in de maatschappij en in huiselijke kring geloofchend. Als de moderne maatschappij met al haar uitnemendheden in de ban van deze Revolutie geraakt wordt ze telkens meer verleid tot stelselmatige verloochening van de levende God.¹⁾

Dit is de Revolutie die vooral in de dagen van de franse revolutie indrong in het leven van de volkeren van Europa.

En deze Revolutie stelde nu de antithese tussen het leven uit en naar het Woord van God en de consequente autonomie van de mens. In het huiveringwekkende: **ni Dieu ni maitre** gaven de verdedigers een pregnante typering van het eigenlijke wezen daarvan. „Geen God en geen meester”. Geen meester dan die men zelf koos en die men alleen in zoverre gehoorzaamde als hij naar de wil van de autonome mensen handelde en die men wegzond of liquideerde als hij zich niet naar de zin van de heersende coterie gedroeg.

☆☆☆

Deze antithese, die vooral ook op politiek terrein door revolutionairen van allerlei slag theoretisch en praktisch werd voorgestaan heeft Kuyper niet uitgevonden.

Hij heeft die alleen maar zeer scherp gezien en dodelijk ernstig genomen. Ze was zonder meer een realiteit. En het was terecht naar zijn overtuiging een kortzichtige en gevaarlijke zelfverblindende haar te negeren!

Neen, Kuyper heeft die antithese niet uitgevonden.

Ook zijn principiële tegenstanders hebben

die zonder enige reserve erkend. Eén van zijn talentvolste antagonisten, Mr S. van Houten, schreef eens: „Het verschil tussen ons en de gelovigen ligt slechts (!!) daarin, dat zij menen een bijzondere kenbron van gods (zonder hoofdletter) wil en leiding te bezitten in een geopenbaarde waarheid, terneder geschreven in een zogenaamd heilig boek, geïnterpreteerd door priesters volgens een kerkelijke leer, die door een onfeilbare paus of een concilie is vastgelegd. Wij erkennen noch een openbaring als kenbron van waarheid en recht, noch het gezag van enig kerkelijk orgaan; ons staat slechts de rede ten dienste, bij wier licht wij uitgingen van de volkswil in het heden en die we in het verleden waarnemen, haar vermoedelijke gevolgen overzien, geluk en welvaart trachten te bevorderen en leed af te wenden.”²⁾

In deze woorden staat de antithese ten voeten uit voor ons. Zij werd en wordt door de consequente revolutionairen ook zonder reserve erkend. Tijdens Kuypers leven verklaarde men van socialistische zijde open en duidelijk dat deze antithese inderdaad bestond en het een kwestie van eerlijkheid was dat ook rondweg te erkennen.

☆☆☆

Dit moest allemaal eerst gezegd worden vóór het verschil tussen „links” en „gauche” kan worden duidelijk gemaakt.

Daarover D.V. volgende week.

KAMPEN

C. VEENHOF

¹⁾ In de Voorrede van de derde uitgave van Groens „Ongeloof en Revolutie”.

²⁾ H. Algra, *Disperceert niet III*, 333.

GOD IS LIEFDE

1

DOOR P. C. VAN WIJK

Amice,

Je kunt op verschillende manieren spreken over de liefde van God, over het liefde-zijn van God. De één zegt: „God is liefde, dat betekent dat we lief moeten zijn voor elkaar.” Een ander zegt: „Is het wel waar, dat God liefde is; ik zie om me heen zoveel ellende en narigheid, hoe kan dat nu?” En een derde zegt er weer wat anders van.

Heb jij er wel eens over nagedacht? 't Is de moeite waard. Wat betekent die liefde van God eigenlijk in de wereld, waarin we met elkaar leven? Veel mensen zien die liefde „niet meer zitten”. Ze zeggen, dat God dood is en verwachten daarom ook niets meer. God is dood en straks zijn we allemaal dood. Maar de bijbel zegt in 1 Joh. 4:8:

„Wie niet liefheeft, kent God niet, want God is liefde. Hierin is de liefde Gods jegens ons geopenbaard, dat God Zijn eniggeboren Zoon gezonden heeft in de wereld, opdat wij zouden **leven** door Hem. Hierin is de liefde, niet dat wij God liefgehad hebben, maar dat Hij ons heeft liefgehad en Zijn Zoon gezonden heeft als een verzoe-ning voor onze zonden.”

Veel mensen zeggen vandaag: „God is dood en brengt de dood.”

De Bijbel zegt: „God is liefde en geeft het leven.”

■ Vaak onbegrijpelijk

Wij begrijpen die liefde van God vaak niet. Ook jij zit er wel eens mee en zoveel jongens en meisjes meer. Wij kunnen Gods liefde en daarmee samenhangend Zijn Wil vaak niet volgen. Als je om je heen kijkt en de krant leest, dan denk je aan al het geweld op deze aarde en je vraagt je af, hoe God dat allemaal kan toelaten. Als Hij liefde is, waarom regelt Hij de dingen dan niet wat anders?

Elke dag sterven er mensen van ellende, elke dag vluchten er mensen op deze aarde, elke dag lijden er mensen honger. En in Pakistan zijn duizenden vrouwen en meisjes,

die door soldaten werden verkracht en nu een kind verwachten. Maar het is geen blijde verwachting. Waarom?

En om wat dichter bij huis te blijven. Waarom moet je elke dag strijden tegen de zonde? Waarom mislukt het zo vaak? Je beseft vaak niet half, wat een boosheid schuilt in je eigen hart. Moet dat nu zo?

■ En toch is God liefde

Ik wil proberen er iets van te zeggen. Al deze vragen roepen om een antwoord, maar — en dat moet je toch met me eens zijn — dat antwoord kan alleen komen uit de Schrift. Dáár ligt jouw en mijn uitgangspunt. Ook de dingen, die je om je heen ziet, moet je niet alleen zien in het horizontale vlak (in het verband van de mensen onderlinē), maar vooral in het verticale vlak (in de verhouding van God en mens).

En dus pak je je bijbel en ie leest, dat God liefde is.

Je kunt over liefde op verschillende manieren spreken. Er is liefde tussen man en vrouw, tussen een jongen en een meisje. We ondervinden het en weten niet, wanneer het precies gekomen is. Eerst was die liefde er niet en toen opeens wél. En in de Bijbel staat, dat God elke man zijn vrouw geeft en omgekeerd. Wel eens aan gedacht?

Dan is er ook liefde, die zich openbaart in zorg voor een ander als liefdadigheid. Ook die liefde is belangrijk.

Een derde vorm van liefde is die liefde, die zorgvuldig uitkiest. Hieraan moeten we denken, als we het hebben over de liefde van God. In Deut. 7:6 lezen we hiervan dit:

„Want Gij zijt een volk, dat de **HERE**, uw God, heilig is; ú heeft de **HERE**, uw God, uit alle volken op de aardbodem uitgevonden om Zijn eigen volk te zijn.”

God kiest een volk, verkiest een volk.

En als God dat doet, laat Hij dat volk ook zo maar niet los. Je kunt dat mooi lezen o.a. in Hosea 11:7 e.v. Eerst wordt hier getekend het afdwalen van Gods volk (vers 7). Het is zo erg, dat „al roepen zij tot Hem omhoog, Hij (God) zal hen geenszins opheffen.” God is vertoorned, zó vertoorned, dat Hij niet meer verder wil. Zo lijkt het, maar dan komt in vers 8 een onverwachte wending. „Hoe zou Ik u prijsgeven, ten volle is Mij

erbarming opgewekt”. Kijk, dat is nu het wonder van Gods liefde. Die liefde wint het van Zijn toorn, als het Zijn uitverkoren volk betreft. Daarom staat in vers 9, dat God Zijn brandende toorn niet ten uitvoer zal brengen. Waarom niet? „Want Ik ben God en geen mens, heilig in uw midden”. Prachtige woorden, vind je niet. God is God en geen mens. Een mens laat, als het er op aankomt, een ander stikken. Maar als God een volk heeft gekozen, dan houdt Hij dat volk vast. Het is een wonder. Gods toorn is groot, ontzettend groot, zó groot, dat Hij Zijn Zoon gezonden heeft om de straf voor alle zonde te dragen. God strafte Zijn volk, ja, maar op een andere manier als wij mensen dat zouden doen. Hij gaf Zijn Zoon in de plaats van de mensen. Abraham offerde zijn zoon bijna. Hij was er klaar voor, maar toen hoefde het niet meer. God offerde Zijn eigen Zoon helemaal.

En dat is nu de kern van de liefde van God. God is liefde. Dat is te zien aan het kruis op Golgotha.

Je klaagt wel eens over Gods onduidelijkheid, over Zijn verborgenheid. Maar het is niet goed. Want dat kruis is duidelijk. Wij, mensen, zijn zo vaak onduidelijk. In het paradijs kroop Adam voor God weg. Beter: toen kropen jij en ik weg. Wij speelden verstoptje. Als je daar iets van begrepen hebt én gelooft, dan weet je het, dat de eerste vraag is, hoe God met ons te doen wil hebben.

Wil je hier vast over nadenken?

Mededeling van het Bestuur

In overleg met de uitgever is besloten dat de Persvereniging de administratie van ons blad van hem zal overnemen. Alle abonnees, die hun abonnementsgeld nog niet hebben betaald over de jaargang die met 1 april jl. is ingegaan, worden daarom verzocht dit te storten op postrekening 44.83.67 van de Penningmeester van de Geref. Persvereniging „Opbouw” te Utrecht.

Het Bestuur

HEERDE — H. VELTMAN

Wat zingen wij?

(3)

■ De Schriftmatigheid

Of: de trouw aan de openbarings-inhoud van het Woord van God. Het is wel het ergste, dat deze vaak ontbreekt.

Daarover dus nu — in de derde plaats — nog het een en ander.

Zoals boven reeds werd gereleveerd, was de 18e eeuw (vooral de tweede helft ervan) de tijd van de „Verlichting”, d.i. van de „redelijke” of de „natuurlijke” godsdienst, waarvan de grondbegrippen zijn: God, deugd en onsterfelijkheid, die men ook zonder bijzondere openbaring, buiten de Schrift om, wel meende te kunnen kennen.

Wie de berijming van 1773 met aandacht doorleest, stuit telkens weer op uitingen van de geest van die tijd.

Allereerst al als men acht geeft op de benamingen, die voor de God van de rijmende Rederijkers worden gebruikt. Men is wel heel ver af van het verbondsleven, dat in de onberijmde Psalmen zo rijk en schoon vertolkt wordt: de glorie van- en de omgang met de HEERE worden er in bezongen in alle toonaarden.

Maar de God van de „Verlichting” krijgt heel andere namen, dan de HEERE in zijn Zelf-openbaring Zichzelf heeft gegeven. Die naam „HEERE” mocht zelfs, op hoog bevel van de Hoog Vermogende Heren, niet in de berijming voorkomen; wel „Heer”. Vandaar, dat b.v. het lelijke „ai” (dat overigens nog wel enige tientallen keren in de berijming voorkomt) in Ps. 25:2 als stoplap moest gebruikt worden, terwijl het heel goed had kunnen berijmd zijn: „HEERE, maak mij uwe wegen enz.”.

In de Staatsberijming wordt de HEERE God aldus betiteld: 't eeuwig Wezen, de Godheid, het Opperwezen (17 maal), de Opperheer (16 maal), de Oppermogendheid, de Oppermajesteit, de Oppervoogd (u ziet hoe vaak het hier „Oppert”!) het Alvermogen, de Algoede, de Alzegenaar, de milde Zegenader, het hoogste Goed, de grote Albehoeder, de Schutsheer aller goeden, de Hemelmajesteit, de Hemelkoning, de Hemelheer, de Almacht, de Algoedheid.

Dat zijn allemaal termen uit die tijd van de oppervlakkige „natuurlijke godsdienst”, die niet meer leefde uit het Woord van de HEERE; die dus ook van een leven in het verbond met Hem niets meer afwist en af wilde weten.

En dan de deugd en de deugdzame mens, die bij de rijmende Rederijkers en hun tijdgenoten zo hoog genoteerd stonden! Luistert u maar naar hun „dichtkunst”:

„Gods wil, die 't hart verheugt, eist **zuiverheid en deugd**” (19:4)! Die „in het spoor der deugd treden” (101:6), „zich op de deugd met ijver leggen” (15:2) of op z'n minst „door zijn wet tot deugd bewogen worden” (18:7), worden „oprecht en vroom bij Hem bevonden” (18:7). „De Heer toch slaat der mensen wegen ga, en **wendt alom het oog van zijn gena op zulken, die, oprecht en rein van zeden, met vaste gang het pad der deugd betreden**” (1:4). Ja, ja, zulke ongerijmde dingen worden van de HEERE, onze God en zijn genade dan toch maar zingend door het gereformeerde volk, dat in zijn belijdenisschriften wel heel anders over God en zijn genade weet te spreken, beleden! In deze berijming is het: de deugd geeft aanspraak op Gods genade!

Zoals eens Jozef in Egypte, „van zijn **verstand en deugd** bewust, al d'oudsten deed luist'ren naar zijn leer” (105:12), mag de Kerk het haar jeugd laten zingen: „Wie oprecht en **deugzaam** leeft, zal nimmer wank'len op zijn wegen” (15:5). Niet alleen de jeugd, maar alle leden van Gods gemeente

wordt het op de lippen gelegd (althans: dat kán, als de voorganger dat wil laten zingen): „God, wees mij nu genadig in mijn noden naar 't **recht** van hen, die **deugzaam van bestaan**, uit liefde tot uw naam van 't kwade vloten” (119:66). Ja, ja: de deugdzamen hebben récht op Gods genade! Als de heidenen dus ook maar deugdzzaam leven... Immers: „**Ik, die met verstand zijn wegen richt**, mag op Gods gunst vertrouwen” (50:9). „De mens (dat is dus alweer in feite iedereen, ook de heiden!) zal eerlang vrolijk zeggen: „Gewis, **de deugd geniet haar vrucht**” (58:8). „Welzalig hij, die God blijft vrezen en zijn geboden houdt **in waarde**... zijn deugd zal nimmer vruchten missen, hem rijst het licht in duisternissen” (112:1, 2). Wie „**deugd en plicht** versmaadt” (73:3) handelt als de dwazen, want die „doven 't **licht der rede** en maken zich door gruwelijke zeden afschuwelijk” (53:1). „De **ondeugd** zwijgt met smarte” (107:21). Maar omgekeerd: God „zal de **vlijt** van die Hem zoekt, vergelden (119:86): „Gij hebt **lust** aan mij, uw knecht, gekregen, en Gij vergeldt **mijn onschuld** naar het recht, en schenkt mij 't **loon**, de **reinen** toegezegd!” (18:6). Wie vermijdt de wegen, die hem „van 't spoor der deugd verbijs'tren zouden” (119:51) overtreft al gauw in „voorzichtigheid zelfs de grijsaards, die de **ware gods-vrucht** missen” (vs 50). Maar nogmaals: wie „godd'loos de **deugd versmaadt**” (10:1) en haar „zonder oorzaak **stout** veracht” (25:1), „zal niet bestaan waar 't vrome volk **vergaart**” (1:3).

Wat staat er véél in de berijming van 1773, dat in strijd is met de openbaring Gods en dus met de belijdenis der Kerk, die in overeenstemming is met die openbaring.

't Is maar gelukkig, dat de meeste predikanten deze ongerijmdheden van de berijmde psalmen zelden of nooit laten zingen. Anders zouden de dwalingen meer en meer ingezongen worden in de harten. En wat erger is: wij zouden, al zingend, de God van de betrouwbare openbaring en van het vaste verbond met zijn volk, waarin Hij de God van soevereine genade is, beledigen!

■ Oordeel over de Staatsberijming ter synode van 1948

Over deze berijming van 1773 is — zulks n.a.v. intussen verschenen nieuwe berijmingen van de Psalmen — ook gehandeld op generale synodes van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt).

In 1936 was verschenen een berijming van de hand van ds H. Hasper, die door prof. dr K. Schilder in „De Reformatie” van 15 januari 1937 e.v. met geestdrift werd begroet, hoewel hij ook kritiek op bepaalde onderdelen ervan niet achterwege liet.

De verschijning van deze berijming gaf verschillende Kerken aanleiding aan de synode van 1948 (te Amersfoort) het verzoek te richten: te doen nagaan door deputaten of deze berijming genoegzaam schriftmatig was en zij (na toetsing) eventueel geschikt geacht mocht worden om in de openbare eredienst door de gemeenten gezongen te worden.

Hierboven is al iets geciteerd uit het rapport van de commissie van deze synode, die de gedane verzoeken en voorstellen der Kerken had te beoordelen en daarover rapport had uit te brengen ter synode. Zoals gemeld, was de rapporteur prof. C. Veenhof.

In dat rapport komt ook voor een „beoordeling van de thans in gebruik zijnde psalmberijming”. Deze luidt:

„Het is naar het oordeel van uw commissie niet noodzakelijk een gedetailleerd betoog te leveren om aan te tonen, dat de thans in gebruik zijnde psalmberijming niet voldoet aan de normale eisen, welke aan een in de kerkelijke eredienst te gebruiken psalmberij-

ming gesteld moeten worden.

In de laatste halve eeuw hebben mannen als ds J. W. Gunst, dr A. Kuyper ds K. Fernhout, dr J. C. de Moor daar telkens en met nadruk op gewezen.

In de jongste tijd heeft speciaal prof. Schilder zich beijverd de ogen van de kerken te openen voor de ernstige gebreken die onze huidige psalmbundel aankleven, ze tegelijk oproepend alle mogelijke moeite te doen om tot een **verbeterde** psalmzang te komen.

Zo schreef hij b.v. voor reeds meer dan twintig jaar, dat z.i. de nederlandse psalmbundel „geen lang leven meer waard was”. En hij stelde toen de oratorische vraag: „Mogen wij de gemeente, ons opgroeiend geslacht, de mensen buiten de kerk, nog langer gewennen aan een gezang, dat door zijn ouderwetse termen den vreemde een onwennig gevoel geeft, het exegetisch geweten afstompt, Gods Woord op onderscheiden punten verkracht, de prediker vaak verhindert, hetzelfde vers te doen zingen, dat een getrouwe berijming wil heten van zijn uit de psalmen gekozen **tekst**?”. En hij verzekerde toen reeds: „onze huidige berijming **moet weg**”.

En een jaar of tien later, in De Reformatie van 15 januari 1937, toonde Prof. Schilder met vele voorbeelden aan, „dat onze huidige psalmberijming **aan de Schrift geen recht doet**”. Op verscheiden plaatsen — zo schreef hij toen — dwingt ze ons, iets anders te zingen, dan de Schrift zelf zegt, tenzij men dan maar het zangvers ongebruikt en derhalve die bijbelpassages ongezongen laat.

Niet zelden gaat de berijming zelfs rechtstreeks tegen de bedoeling der Schrift in. De oorzaken werden gezocht niet alleen in de ongereformeerde gedachtenwereld, waaruit de berijmers van lang geleden hun „staatscreatuur” hadden ontworpen en met overheidsdwang ingevoerd gekregen, doch ook in hun exegetisch onvermogen. Voor een zeer groot deel waren de berijmers daarvoor niet aansprakelijk; want de wetenschappelijke studie van het Oude Testament was in hun tijd nog lang niet zo ver gevorderd als in onze tijd het geval is.

Wie nu de Bijbel als Gods Woord eert, die moet verlangen naar iets nieuws. **Juist** de gereformeerden behoren met de bestaande toestand geen vrede te hebben. Want juist zij zijn het die de Bijbel als Gods Woord belijden en die daarom uit respect voor dat Woord er bezwaar tegen moeten hebben, dat het zo veelzins schade lijdt en verminkt wordt, nog wel in een zó belangrijk onderdeel van de eredienst, als de psalmen bij ons gelukkig nog betekenen. Zolang een psalmberijming exegetisch fout is vanwege wetenschappelijk **onvermogen**, zal niemand bezwaar kunnen maken. Maar indien beter licht gegeven en dóórgegeven is, dan moet juist de gereformeerde daar dankbaar gebruik van maken, zal hij niet, met al zijn roepen om „Gods Woord in Gods huis”, praktisch of Gods Woord onnodig buiten de kerkzang houden, of het onnodig verminken in zijn lied.”

Overwegend wat èn ter synode van 1920 en '33 èn door verschillende in dezen tot oordelen bevoegde personen omtrent onze psalmbundel werd gezegd èn luttend op de instemming, welke hun woorden allerwege ontmoetten, meent Uw commissie niet te boud te spreken, wanneer ze beweert, dat vrijwel algemeen het besef leeft, dat onze psalmberijming niet mag worden gehandhaafd in de kerkelijke eredienst en door 'n verbeterde of nieuwe moet worden vervangen.

Want van deze psalmberijming moet worden gezegd — rechtmatige literaire kritiek buiten beschouwing latend — dat ze de gedachten, de openbaringsinhoud van de oorspronkelijke psalmen op heel veel plaatsen niet of niet zuiver weergeeft, zodat men, uit de in gebruik zijnde psalmbundel zingend, in feite toch niet de werkelijke psalmen zingt. En daar komt dan nog bij, dat in hem allerlei uitdrukkingen voorkomen die óók als zodanig, dus afgezien van het feit, dat ze een onjuiste wergave van het hebreeuwse origineel bieden, niet in overeenstemming zijn met de Schrift. Het is denkbaar, dat in berijmde psalmen allerlei passages voorkomen, die wel niet een zuivere vertolking van 't origineel betekenen, maar desalniettemin toch Schriftmatig moeten worden genoemd. Maar zelfs zó is het in onze psalmen dikwijls niet! Daarin komen èn onjuiste vertalingen èn onschrijftuurlijke gedachten voor.

En daarom moeten ze zo spoedig mogelijk door betere vervangen worden."

Tot zover het rapport van de commissie ter synode van 1948.

Voorgelicht door dit rapport was de synode van oordeel (Acta art. 147): „dat de thans in gebruik zijnde psalmbundel ernstige fouten vertoont, speciaal in de weergave van wat de HEERE in de psalmen openbaart en in de Schriftmatigheid van zijn berijmingen en het daarom zeer gewenst is, dat hij verbeterd of door een nieuwere vervangen wordt." Zij wekte de Kerken ernstig op kennis te nemen van de herziene psalmberijming van ds Hasper. En zij besloot enkele deputaten te benoemen, die deze psalmberijming zouden onderzoeken, speciaal wat betreft de vraag of de geboden berijmingen de gedachten van de oorspronkelijke psalmen zo juist mogelijk weergeven.

Die deputaten zijn aan het werk gegaan en op verschillende synodes is daarna nog weer over deze zaak gehandeld.

Maar als het aan de berijming-Hasper bestede werk van deputaten heeft tenslotte op de synode van Amersfoort-W. (1967) z'n einde daarin gevonden, dat de uitspraak viel: in de huidige situatie heeft afronding van de toetsing van deze berijming geen zin meer.

(wordt vervolgd)

Persschouw

■ Johan Rudolf Thorbecke

De 4de juni zal het honderd jaar zijn geleden dat Thorbecke, een van de allergrootste figuren in de staatkundige geschiedenis van ons land uit de vorige eeuw, overleed.

Opbouw is niet het blad om een evaluatie te geven van deze grote staatsman en zijn werk.

Wie meer over hem wil weten — het zullen er helaas niet zo velen zijn — kan terecht in studies als van Brugmans, Van Vollenhoven, Olivier, Verkade, Hans, Romein en anderen. En, niet te vergeten, de gepubliceerde brieven van Thorbecke aan zijn verloofde en vrouw; de door mevr. dr J. Brandt-van der Veen bewerkte uitgave van de jeugdcorrespondentie van Thorbecke en de door Groen van Prinsterer uitgegeven brievenverzameling.

De figuur van Thorbecke is evenwel zo groot dat we de 4de juni ook in Opbouw niet onopgemerkt wilden laten voorbijgaan. En ik wil dat doen door hier te laten afdrukken wat Groen van Prinsterer — Thorbecke's vriend en tegelijk zijn felste tegenstander — en dr Kuyper in één van de meest briljante van zijn duizenden artikelen uit De Standaard bij Thorbecke's dood schreven.

In een brief aan Kuyper schreef Groen: „De dood van Thorbecke heeft mij **geweldig aangegrepen**. Dit voor u alleen. Anderen zouden dit niet begrijpen; gij wel. Een enkel woord schrijf ik u, om u te danken voor uw **voortreffelijk** artikel in de **Standaard** van heden. Het **nobeles** van dit meesterstuk zal ook door de felste tegenstanders, zoo niet erkend, althans worden gevoeld."

Dr J. Th. de Visser schrijft in zijn **Kerk en Staat** over de debatten tussen Thorbecke en Groen van Prinsterer in de Tweede Kamer: „Zelden, ja wellicht nimmer is in 's lands vergaderzaal een debat met zoveel keur van uitdrukking, scherpte van geest, kennis van zaken, ontzag voor de tegenstander, hoogheid van toon gevoerd."

Hier is wat Groen schreef in zijn „Nederlandsche Gedachten" van 14 juni 1872.

Niemand zal het bevreemden dat ik, deelgenoot van den algemeenen rouw, eenige dagen het stilzwijgen bewaard heb.

Ook thans dit slechts.

Sedert aan onzen eersten Koning de regeerstaaf ontviel, is Thorbecke zijn opvolger geweest door genie en veerkracht.

Altijd **facile princeps**.

Als **opposant**, meer nog dan als **minister**.

Altijd als **hoofd der liberale partij**, de **aangevoerde man**.

Altijd **onmisbaar**. In 1849, in 1862, maar ook in

1868, in 1870. Ook nu, bij zijn afsterven, te midden van onzen erbarmelijken toestand, **onmisbaar**.

Eerbiedige schroom, in het beoordeelen van dergelijk een staatsman, voegt iedereen. Mij vooral.

Thorbecke was, in hetgeen ik voor Nederland en Oranje wenschelijk gekeurd heb, telkens mijn wederpartijder en overwinnaar. Doch ook aldus bleef van de vriendschap onzer jeugd een lieflijke weerglans.

Minder dan ooit zal ik nu ontrouw zijn aan een betrekking, die ik, zelfs te midden van heftigen strijd, met weemoedigen dank gewaardeerd heb.

Liefst verwijs ik naar het onlangs gegeven overzicht van zijne schitterende loopbaan:

Thorbecke geeft, sedert meer dan dertig jaar, als hoofd van de Regeering of van de Oppositie, in Nederland den toon.

In harmonie met den grondtoon der Eeuw. Zijn leus was: **Het kan niet anders**.

De mijne: **Ik mag niet anders**.

Thorbecke was, en bleef, de vertegenwoordiger van het **Staatsidee van 1789**. Van het **Staatsalvermogen**, ook in **Kerk** en **School**.

Hij was en bleef **Regent**. Bij het zeldzame van karakter en begaafdheid viel den Hoogleraar en Minister een zeldzaam voorregt te beurt. Aan de Academie en door zijne Geschriften heeft hij kweekelingen gevormd, die hem, in de Staten-Generaal en in den Ministerraad, met ligtverklaarbare ijver en ondergeschiktheid, ten dienste hebben gestaan.

Vergeet vooral niet dat de hoogere standen in Nederland bij uitnemendheid **Gouvernementeel** zijn.

Vergeet, zeg ik, dit vooral niet. Want, vooral door deze jammerlijke karakterloosheid, is het Staatsidee, telkens meer van **religie-vrijheid be-roofd**.

En hier volgt het artikel van Kuyper dat hij in De Standaard van 7 juni 1872 schreef.

Met Thorbeckes afsterven is aan Neêrlands volk zijn grootste Staatsman ontvallen, gekeurd naar den stempel dien onzen eeuw voor Staatslieden sloeg. Rekenend naar den maatstaf door hem zelf ons nog voor kort geboden: dat de echte Staatsman „uit zijn doen gekend wordt, en minder door zijn woord regeert dan door zijn karakter en het vertrouwen, dat hij, handelend in-boezemt," moest hij vruchteloos zijn evenknie zoeken onder Hollands politieke mannen, en kan elk volgen van wie zijn plaats zal innemen, slechts een volgen op eerbiedigen afstand zijn.

Het koortsachtig verlangen der natie om orde te stellen op den ontredderden boedel, waarin België ons na de scheiding liet, trad, even sterk als de tegenzin tegen den onfrisschen geest, waaraan die ontreddering geweten werd, in Thorbecke belichaamd op. Van het nieuwe tijdperk onzer Landshistorie, dat uit de smaadheid van '39 geboren werd, was hij de verpersoonlijking, die den toongevenden geest het zuiverst uitdrukte en het krachtigst bezielde. Met het ten einde spoeden van dit tijdvak moest ook zijn veerkracht haar steunpunt verliezen. De man van zijn tijd, was hij van onze tijd niet meer. In dat gesnedene zijner persoonlijkheid voor den tijd, waarin hij optrad, lag het geheimenis zijner kracht, een kracht door karakter en talent gesteigd, maar door geen dier beide gewekt. Toch was ook dat karakter op zichzelf indrukwekkend, en blonk in geheel zijn optreden een talent, dat bewondering afperste.

Er was in zijn karakter een eerlijkheid, zelfs om het terughoudende van zijn woord nooit verdacht. Een wilskracht doordrong geheel zijn wesen die door onbuigzaamheid soms terugstiet, maar meer nog weldadig aandeed door de kalmte van haar werking en de ruste, die ze bood. Door den wind des daags noch anderer meening ooit bewogen, sprak uit hem die vastberadenheid, die van het eens gekozen spoor nooit afwijkt, door tegenstand slechts tot verhoogde krachtsinspanning geprikkeld wordt, en den tegenstander zelf in middel ter doelsbereiking omzet. Verwijt aan zulk een karakter een zelfvertrouwen, soms naar hooghartigheid zwemend, een behoefte om te heerschen, van heerschzucht niet altijd vrij, zoo ge wilt, een ingenomenheid met zichzelf, die van de grenzen der minachting voor anderen niet altijd verre bleef, en wat anders hebt ge opgesomd dan de feilen van zulk een eenzijdige karakterontwikkeling onafscheidelijk, en wier aanwijzing zelfs plicht van waarheid kan heeten, mits ge den dank voor het bezit van zulk een indrukwekkende persoonlijkheid, te hooger nog in onze karakterlooze eeuw te waardeeren, in den ijver uwer critiek niet vergeet.

Zijn talent, hoe ook in den aanvang betwist, tarte elks miskenning, boeide en verwon en wist ten leste zelfs den naijverigste tot huldebetoont te nopen. Zijn meesterschap in het parlementair debat bleek uit de onafgebroken reeks zijner constitutioneele triomfen. Zijn woord, kort, afgemeten, kernachtig, maar als glas doorzichtig, heerschte waar het uitging, door helderheid en zeggingskracht. Zijn organiserende tact schiep een samenstel van levensverhoudingen voor ons volk, die men wel en bloc verwerpen,

maar, eens aanvaard, niet straffeloos naar eigen gril verknutselen kan. Eens met hem op den weg, moest ge met hem ten einde. Zijn wetenschap was doorwrocht, zijn kennis schier alle vakken van wetenschap omvattend, zijn vertrouwdheid, ook met het schijnbaar nietige van het raderwerk des Bestuurs, overtrof nog den eisch, die aan den man van Staat pleegt gesteld te worden.

Dat ook wij zulk een man van eere voor ons volk, een roem voor onze natie achten en zijn naam bij die weinigen aanschrijven, op wier glorie ons vaderland bogen kan, behoeft allermint uit eerbied voor zijn lijksponde te worden verklaard. Ook naar onze schatting is hij ons volk en land ten zegen geweest. Ware hij uitgebleven, onze volkstoestand zou zich in geen andere richting dan nu bewogen hebben, maar de ontwikkeling van den revolutiegeest zou meer hortend en stootend, zou allicht drierster en onstuimiger zijn geweest, dan nu zijn onwrikbare hand dien geest temde en tot stilstaan dwong bij het rustpunt, door zijn wilskracht meer dan door zijn diepe gedachte bepaald. Thorbecke, meer conservatief dan revolutionair in zijn hart, boog de knie voor een macht, die, bij gemis aan hooger beginsel, voor hem onverwinnlijk was; hij aanvaardde de revolutie, maar zijns ondanks, meer om haar te belemmeren dan om ze te dienen, en gaf haar een speelruimte, waarbinnen hij haar bewegingen leiden, maar welks grenzen ze nooit met zijn gedoogen overschrijden zou. Vandaar de glorie van zijn academischen leerstoel, toen de revolutie wetenschappelijk ontboeid; de glans van zijn eerste ministerie, toen het vrije speelruim geopend moest, en evenzoo de schittering van zijn oppositie, toen na '53 die ruimte door anderen wierd beperkt. Maar van daar ook de aarzeling in zijn tweede kabinet, toen die speelruimte reeds ingenomen, en meer nog de taning van zijn roem sinds '62, toen men verwijding van die speelruimte, niet meer als mogelijkheid in het verre verschiep stelde, maar als drang van het oogenblik eischte.

Dit doctrinaire, pasklare van zijn optreden moest zijn schaduw met zich brengen. Van het web dat hij om zich spon was de lengte der draden vooruit gemeten. Hij kon zich aan de gedachtenwereld, waarin hij zich zelf getooverd had, niet meer ontworstelen, zonder zich zelf te verliezen. Breed gestoeld, maar ondiep van wortel was de boom, met welks vruchten hij ons begiftigde.

Zijn afkeer van een diepere, meer ideale levensopvatting, verried zich in elk woord, sprak in elke daad. Met vaste hand een reeks beginselen hanteerende, gevoelde hij een aangeboren weerzin, om naar het beginsel te vragen, waaraan de zuiverheid dier reeks moest getoetst. De hoogere beteekenis van het Christendom bleef hem zoowel verborgen als de ideale zijde, die zelfs het radicalisme soms in zijn utopiën vertoont. Gedachtenwisseling over de zedelijke levensvragen, over den wortel van het nationale leven en den oorsprong van het gezag dat hem was toevertrouwd, vermoede hem als nevelachtige bespiegeling; voor de alles beheerschen de beteekenis van den Godsdienst ontbrak hem het oog.

Het duurst is dit bekocht door de Conservatieve partij, die in haar fellen kamp tegen zijn meesterschap, zich juist door haar nauwe verwantschap aan zijn geestesrichting gedwongen zag tot een pijnlijken strijd tegen zijn persoon. Gesproken uit de zucht om het geantikeerd terrein van '40 tegen den machtigen hervormer te verdedigen, ontaardde ze, na gebleken onhoudbaarheid van deze veste, haars ondanks, al meer in een tegenstribbelende fractie, die achter Thorbecke aankwam, en verricht wilde hebben, juist wat ook hij verrichtte, mits niet zoo haastig, mits niet zijn veerkracht, mits niet door hem.

Maar ook op eigen geestverwanten sloeg die eenzijdige neiging van zijn karakter haar schaduw. Hij had gedacht, men behoefde niet meer te denken. Het bestek lag gereed, er behoefde niet meer gekonnen. De grenzen waren afgepaald, geen ontdekkingsreis was meer geoorloofd. Natuurlijk, die moest of gedweëe volgen, ontbloot van eigen veerkracht en zelfstandigheid, kweeken, of tot ontrouw aan den meester verlokken, zoodra de geest zich naar den arbeid der opperlieden niet voegde. In de onbeduidendheid der ministers, die hem flankerden, werd het eerste, het laatste in den gestadigen afval van zijn beste trawanten, al te zinrijk openbaar. Tot '66 deserteerde men naar het Conservatieve kamp. Na dat jaar van droeve gedachtenisse, ontplooiden men op eigen erf het vaandel van het Radicalisme.

Ook onze richting heeft hij, uit even dezelfde oorzaak, nooit begrepen. Ergerde het ons, dat aan de theologische faculteiten van 's Lands hoogeschool, die feitelijk de godgeleerde kweekscholen der Hervormde kerkleeraars zijn, steeds ongeloofigen benoemd wierden, dan luidde het antwoord in 's Lands raadzaal: „Daar zijn enkele ontevreden stemmen opgegaan. Ziedaar, zooveel ik weet, al wat er is geschied." Werd de tegenstelling tusschen Christendom en Modernisme te berde gebracht, dan verklaarde de man, die hoogleraren benoemt: „Ik moet protest aantekenen, zoo men van mij verwacht, dat ik wete wat onder moderne richting verstaan wordt, ik

heb niet een enkel geschrift gelezen tot verklaring van wat men de moderne richting noemt." Wordt een lans gebroken ter ontgolving van het bijzonder onderwijs, dan verklaarde hij — waarom niet te goeder trouw? — „Ik, die steeds een beschermer van het bijzonder onderwijs geweest ben, met gerustheid, met eenige fierheid, zonder zelfverheffing mag ik zeggen, zonder mij zou het bijzonder onderwijs hier te lande, het niet zoover hebben gebracht." Hij kon ons niet begrijpen, noch in ons Christelijk, noch in ons Nationale streven, en, werd zonder het te willen, door het afgepaste van zijn doctrinarisme, onze machtigste vijand. Dat de gisting der volken, en ook van ons volk, zich ten slotte toch weer in een strijd om het geloof, om het Kruis van Christus, zou oplossen, doorzag hij niet. Nu de profetie van zijn „ouden vriend" (nl. Groen van Prinsterer - C.V.) almeer door de feiten bewaarheid werd, kon hij den polsslag van het politieke leven niet meer tasten. Geen zoon onzer Martelaarskerk, kende hij dat diepliggend kenmerk van onzen gereformeerden volksaard niet, dat, als de vonk, wel lang onder de asch smeulend bleef, maar om reeds nu weer te krachtiger op te gloren. In den strengsten zin des woords man van zijn tijd, beheerscht door de begrippen, die hij zelf tot heerschappij zou brengen, met een verleden achter zich, dat in de meest ontvankelijke jaren in Duitschland en België was doorgebracht, vermoedde hij zelfs het voortleven niet van den oorspronkelijk nationalen geest uit de dagen onzer glorie. Onbekendheid met ons streven bandte de liefde. Zoo moest hij zich tegen ons stellen, en in Kerk en School een toestand, deels vormen, deels bestendigen, waaruit ons Christenvolk in zijn benardheid nog steeds roept tot zijn **God!**

Wat zulk een karakter had kunnen worden, zoo het de kracht van Christus' Opstanding had ingedronken, wat heil een talent als het zijne had kunnen spreiden, zoo het een nog hooger lichtstraal had opgevangen, kan het Christenhart slechts met weemoed indenken. Er worden ook bij zijn graf ons de gedachten vermenigvuldigd, liefst vatten we die saam, niet in afgodische hulde voor den Staatsman, die ons ontviel, maar in ootmoedigen dank aan onze God voor den zegen en voor de beproeving beide die ons in Thorbecke gewerd!

Van die opstel, kennelijk „aus einem Gass" geschreven, verklaarde Groen publiek dat het was „een meesterstuk van historische studie, dat blijvende waarde bezit".

En ook daarom namen we het hier op.

C.V.

In Zijn dienst mag er van moderne middelen worden gebruik gemaakt.

Dat er onder ons veel gebed zij voor de verbreiding van het Evangelie in Spanje en in het bijzonder voor Ds Sanz in zijn nieuwe taak.

Spanje Commissie, Rijswijk (Z-H)
(Postrek. 210.453)

God gaf blijdschap in ons gezin door de voorspoedige geboorte van een dochter en zusje

MARTINE ARIA

M. van Veelen
A. van Veelen-Baan
Marrieke
Petra
Bernard

Monster, 27 mei 1972
Hazelaarstraat 2

Door omstandigheden is ons
HUIS MET GROTE TUIN
en alle comfort in mooi Arnhem
nog te huur, van 22 juli—5
augustus voor 5 à 6 personen.

Zeer geschikt voor uitstapjes in de prachtige omgeving en drie min. lopen van verwarmd zwembad.

Inlichtingen tel. 085-420062.

DE TOESTAND DER DODEN

door

H. W. den Haring

Zij die studie van deze materie willen maken, moeten aan deze brochure niet voorbijgaan. Aldus Prof. Dr. B. J. Oosterhoff.
f 3,25.

Uitgave: Comité tot verbreiding van de waarheid der Schriften Giro 346974
Rotterdam. Tel. (010) 285076.

HARDINXVELD-GIESSENDAM

Rehoboth School (9 leerkrachten)
Het bestuur van de Ver. van Gereformeerd Schoolonderwijs vraagt met ingang van de nieuwe cursus

**2 onderwijzeressen
(onderwijzers)**

van gereformeerde beginselen, bevoegd voor j, (k), r.
Goede verbindingen, school dicht bij station.
Woonruimte komt beschikbaar.

Inlichtingen bij het hoofd der school A. J. Pleysier, tel. 01846-2544.
Sollicitaties bij de heer H. Dankers, Talmastraat 2, Hardinxveld-Giessendam.

Vakantie-hulp

Meisje, 17 jaar, H.B.S.-diploma, zou graag met gezin, als hulp bij kinderen, met vakantie gaan (binnen- of buitenland) mits opgenomen in gezin.

Brieven onder no. 2672 bureau „Opbouw", Slotlaan 220, Zeist.

EEN FLUIT VAN RIET

door E. IJskes-Kooger

Ruim 60 gedichten, aanvankelijk gepubliceerd in de Kerkbode voor N.- en Z.-Holland, zijn in deze fraai verzorgde bundel opgenomen. Vele lezers hebben de schrijfster gevraagd ze in boekvorm te laten verschijnen. We zijn blij het boekje, in zijn mooie omslag van Bert Koning, te kunnen presenteren aan al degenen die fijngevoelige christelijke poëzie kunnen waarderen, omdat ze weten dat een goede gedachte in dichtvorm beter onthouden wordt dan in proza.
92 pagina's. Prijs f 7,50

BUIJTEN & SCHIPPERHEIJN

Valkenburgerstraat 106,
Amsterdam. Tel. 020-236612. Postgiro 22960

KERKNIEUWS

Vakantiegangers in Zeeland — De kerkdiensten van de Geref. Kerk van Middelburg worden gehouden in de Eugelse Kerk (achter het stadhuis) te Middelburg. In de maanden juni, juli en augustus in de regel om 9 en 7 uur. In verband met preekvoorziening kunnen de avonddiensten wel eens gewijzigd worden.

Contactadressen: K. de Graaf, Duinstraat 33, tel. 01185-1645, Koudekerke; C. J. de Leur, P. D. v. Campenstraat 20, tel. 01180-4577, Middelburg; W. M. Riemens, Geleyn d'Hoorneplein 14, tel. 01180-5414, Middelburg.

Spanjenieuws — De onrust in Spanje neemt toe. Politiek geïnteresseerden speculeren op het naderend einde van het Franco-régime. De roomse kerk distantieert zich van de gevestigde dictatuur, om bijtijds de huik naar de nieuwe wind te kunnen hangen.

Rome's macht in Spanje vertoont tegenwoordig een liberaal gezicht en de roomse kerken zijn leger dan ooit tevoren.

Materialisme en genotzucht vieren hoogtij. Temidden van dit modernheidense milieu arbeiden hier en daar christenen, kleine kerkjes, enkele predikanten; als een lamp op een standaard, als een stad op een berg, als zout der aarde...

Broeders van de Christian Reformed Church in de Verenigde Staten verleenden hun steun tot het verkrijgen van zendtijd bij één van de Spaanse radiostations. En sinds kort vindt wekelijks per radio verkondiging van het evangelie plaats.

Ds. Juan T. Sanz is het contactadres voor briefschrijvers. Zo verleende Jezus Christus aan deze drievoudige funktie van de christen in het brengen van de blijde boodschap in Spanje een nieuwe dimensie.

Met de kerken der Reformatie belijden we dat het uitsluitend de Zoon van God is, Die de gemeente vergadert. (H.C., vr., antw. 54).

EVANGELISCHE OMROEP

De E.O. belegt op D.V. zaterdag 17 juni a.s. een

DANK- en BEDEDAG

in de Julianahal van het Jaarbeurscomplex te Utrecht.

De bijeenkomst begint om 11.00 uur.

— Nadere bijzonderheden in het —
— nummer van volgende week! —

De toegang is vrij.

Komt allen!

Weer leverbaar:

Wolf Meesters —

**DE BIJBEL
BEHANDELD VOOR JONGE MENSEN**

Uit enkele recenties:

„Daarom is het zeker een werk om onze jonge mensen in handen te geven. De verteltrant van de auteur is steeds boeiend. Voor onderwijzers, ook voor leerlingen van onze middelbare scholen, is het een prachtwerk. Al met al een boek voor velen, om te bezitten en te lezen".
„Een prachtig hulpmiddel voor onze jonge mensen voor het leren verstaan der Schriften". „Een bijzondere uitgave". „Niets dan lof".

Totaal 669 pag. Vele illustraties van J. H. Isings. f 49,50. + halve portokosten. Wordt graag geleverd door:

Boekhandel „De Graafschap" - Aalten - Tel. 05437-2838